

אלא יתמו חטאים. וזה ברע לשמים, אבל רע לבריות, ענשו מדה כנגד מדה, שמותר לבקש רעתו גם כן, וכמו שמצינו באלישע שקילל לנערים מפני שהם זילזלוהו, לפי שריפא למים ועשה טובה לבריות, והם חפצים יותר ברעתם, כמו שאמרו ז"ל (בסוטה מו: וברש"י) — לכן היה רשאי לקללם.

וכן דוד המלך עליו השלום שקלל אויביו (במזמור קט) פרש שם בשביל שהיו מריעים לו. ואמר ויאהב קללה ותבואהו — מדה כנגד מדה, מפני שאהב זה. וכן הש"י אמר ומקללך אאר, אבל בלאו הכי אין מקלל לאדם.

ומכל מקום, גם בזה מצינו דאלישע נענש על זה, כמו שאמרו בסוטה (מז.) ובסנהדרין (קז.). ומלבד זה גם כן לא לכל אדם הותר, שהרי אמרו ז"ל באלישע ויראם ויקללם — ראה שלא היתה בהם לחלוות של מצוה, ולא בזרעם עד סוף כל הדורות. ומי שאינו בעל רוח הקודש, אפשר שהנגיעה מעוותת. ולכן דוד המלך עליו השלום באותו מזמור, אמר פסוק ולבי חלל בקרבי...'. (צדקת הצדיק עא)

דף מז

באורים טעמים וציונים

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואע"פ שלא לשמה... — ע' במובא לעיל כב:

'... שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים' — '...רגיל העולם לפרש (מתוך שלא לשמה בא לשמה) שבסוף ילמוד לשמה, ולפי זה הפירוש, אם כל למודו יהיה שלא לשמה — אינו עולה לרצון. אבל בסנהדרין למדנו ביאור אחר, דהכי איתא שם: אר"י לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק, זכה ויצאה ממנו רות — הרי למדנו פירוש 'בא לשמה' שהוא זוכה שיצא ממנו דור שיעשה לשמה. מכל זה למדנו לפנינו מחזיקי הדת, שעלינו להתחזק לעשות כל עצות בקרבנו לעסוק בתורה בבתי מדרשים, וגם לפני בחורי ישראל יעשו בכל עיר שילמדו כל הבחורים, הן עשירים הן עניים בקיבוץ דוקא...'. (מתוך שו"ת משיב דבר להנצי"ב, ח"א מד.)
ע"ע: מהרש"א הוריות י: אבי עזרי — סוף הלכות ת"ת.

'שלשה חינוות הן, חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על מקחו' —
'כל הקנינים של אדם הם שייכים לו בתולדה ובשורשו... ועל כן אמרו בסוטה ג' חנות הן, חן אשה על בעלה ומקח על מקחו — דוהו הסימן שהוא זיווג ומקחו השייך לו, כאשר יש לו חן בעיניו והוא חושק בו דוקא. ועל כן אמרו (בב"מ לה.) אדם רוצה בקב שלו יותר מתשעה קבין של חברו. ואעפ"י שהכל אחד וגם זה כשיקנה יהיה שלו, אבל זה הוא מקחו ושלו בשורש יש לאדם חשק בזה דוקא... ועל כן אין טעם בחשק ורצון, כי אדם חושק השייך לו ויש לו חן בעיניו יותר מדבר אחר המשובח ממנו, וכדרך שאמרו בחן מקום על יושביו מההוא דאלישע, אעפ"י שהארץ משכלת, רק המקום יש

לו גם כן שייכות לאותן יושבים, דאין לך אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ ישראל (עתוס' ב"ב מד: ד"ה אלא), וזהו חלקו השייך לו בשרשו...
ובעילוי דמים יוכל למכור בעולם הזה גם דבר השייך לו, כי כשנותן לו כל כך עד שיחשוק בזה יותר, זה מורה דבזה יוכל למלאות ולהשלים קנינים השייכים לו יותר, ויש בזה דברים עמוקים'.
(מתוך דברי ספרים לר"צ הכהן, ג. וע"ע במצוין לעיל ב.).

רבי שמעון בן אלעזר אומר: יצר תינוק ואשה — תהא שמאל דוחה וימין מקרבת' — 'בוהר':
הימין מקרב, וכשהוא דוחה — בשמאל. וגם בעת הדחיה בשמאל, נמצא קירוב בימינא. דהנה הימין היא העיקרית, והשמאלא — יד כהה בחלישות. וזהו כי חפץ חסד הוא ובוה, הקירוב הוא בימינא, העיקרית, שזאת החפץ והרצון. ובהריחוק ח"ו, שהוא היפוך החפץ והרצון, ד'כי לא אחפוך' וגו' — אז בשמאלא, שהוא בחלישות, שהוא נגד החפץ והרצון. ואז גם כן הימין לא יוכל להתאפק ועושה חפצו בהקירוב. וזהו הסוד דיצר תינוק ואשה השמאל דוחתו והימין מקרבו'. (אמרות טהורות לרה"ק רש"ש מאמשינוב. ח"ג עמ' נו)

'משרבו הרצחנין... בן דונאי...' — ראה בספרו של ר"א קורמן 'פיענוח אגדות', פרק ט.

(ע"ב) בסוגית עד אחד בעגלה ערופה — ראה בנלקט לעיל בדף לא, בסוגיא המקבילה.
וע"ע: חידושי הגר"ח הלוי — הל' רוצח ט, יד; 'חידושי הגר"ח על הש"ס' — כאן; זכר יצחק ח"ב יג, א ד"ה עוד נראה.

'משרבו רואי פנים בדין, בטל לא תגורו ופסק לא תכירו ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם' —

'יש לדקדק מה שאמר משרבו הכרת פנים במשפט בטל לא תגורו וכו', כי דבר זה פשיטא, כיון שרואה פנים במשפט, שבטל לא תגורו ולא תכירו פנים במשפט?
אבל פירוש דבר זה — כי הדיין צריך אזהרה יתירה שלא יכיר פנים במשפט, וזה בשביל מורא בשר ודם הוא טבע האדם להיות נכשל בזה ביותר מכל. ולפיכך אמר משרבו רואי פנים בדין, בטל לגמרי לא תגורו — אפילו מן הכשרים, כי לדבר זה צריך זריזות יתירה. וכאשר יש בני אדם מתחילין בחטא הזה, הכל נמשכין אחר זה, וקרוב הדבר להתבטל אפילו מן הדור שאחריו, שלא נמצא אחד שהוא כשר בדין, ובטל לא תגורו לגמרי מן הדורות...
ומעתה, אוי לנו מיום הדין, כי הדיינים והם הרבנים במדינות אלו, כולם תלויים בראשים וביחידי הקהל, שכל שנה או שלש שנים הם חוזרים להעמיד אותו על רבנות שלו, ואיך לא יהיה ירא מפניהם אותם שהוא נמסר בידם, אולי לא יחזירו אותו לרבנותו, וראוי לומר כי דיין כמו זה פסול מדינא, דלא גרע מדיין דשאל שאלתא. וכל זה ממעשה הדור הזה עם שאר דברים שהוא בארצות האלו, כי הבעלי-בתים אין מאמינים להרב כי יראים באולי יצא חוץ לשורה, ולכך יש לחוש גם כן כי הרב ירא מן בעלי הבתים אם לא יעשה רצונם, וגם זה מכשלה לכמה וכמה דברים.
והוא יתברך ברחמיו יזכנו ואשיבה שופטך כבראשונה ולביאת משיחנו ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי הארץ, אמן וכן יהי רצון במהרה בימינו אמן. (נתיבות עולם' א, נתיב הדין פ"ב)

— 'כי חוש האמת, הוא דבר עדין כל כך, עד שאם יש רבים הנוטים מן האמת, מתקלקלים גם

הכשרים, כי (מבלי להרגיש) הם 'מיישרים' את שכלם על יסוד שכל האחרים — שכבר נתעקם.
(מכתב מאליהו' ח"א עמ' 54).

'משרבו מושכי הרוק רבו היהירים' — 'ולפי דעתי משמעות 'מושכי הרוק' הוא 'חנפנים', כ'מלקקי רוק' בלשוננו. [עייין ברש"י, ואולי גם הוא התכוין לכך]. בתוספתא, שם י"ד, ח יש גירסה אחרת למאמר זה. ('עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' לר"ח ארנטרוי זצ"ל. עמ' קיט).

'משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות' —

'... אבל נפלה המחלוקת והעיון בדבר שלא נשמע בו הלכה. ותמצא בכל התלמוד שהם חוקרים על טעם הסברא שהוא גורם המחלוקת בין החולקים...'

אבל מי שיחשוב שהדינין שנחלקין בהן כמו כן מקובלים מפי משה, וחושבים שנפלה המחלוקת מדרך טעות ההלכות או השכחה או מפני שאחד מהם קבל קבלת אמת והשני טעה בקבלתו או שכח או לא שמע מפי רבו כל מה שצריך לשמוע, ויביא ראיה על זה מה שנאמר 'משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות' — וזה דבר מגונה מאד, והוא דברי מי שאין לו שכל ואין בידו עיקרים ופוגם באנשים אשר נתקבלו מהם המצות, וכל זה הוא בטל. ומה שהביאו להאמין באמונה הזאת הנפסדת, הוא מיעוט הסתכלותו בדברי החכמים הנמצאים בתלמוד...'

אבל מה שאמרו 'משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צרכן רבתה מחלוקת בישראל', ענין זה מבואר, שכל שני אנשים בהיותם שוים בשכל ובעיון ובידיעת העיקרים שיוצאים מהם הסברות, לא תפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים, ואם נפלה — תהיה מעוטה. כמו שלא נמצא שנחלקו שמאי והילל אלא בהלכות יחידות. וזה מפני שדעות שניהם היו קרובים זה לזה בכל מה שיוציאו בדרך סברא, והעיקרים כמו כן הנתונים לזה כמו העיקרים הנתונים לזה. אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים על החכמה, ונחלשה סברתם נגד סברת הלל ושמאי רבותיהם, נפלה מחלוקת ביניהם בעיון על דברים רבים, שסברת כל אחד ואחד מהם היתה לפי שכלו ומה שיש בידו מן העיקרים. ואין להאשימם בכל זאת, שלא נכריח אנחנו לשני חכמים מתוכחים בעיון, להתוכח בשכל היושע ופנחס, ואין לנו ספק כמו כן במה שנחלקו בו אחרי שאינם כמו שמאי והילל או כמי שהוא למעלה מהם, שהקב"ה לא צונו בעבודתו על ענין זה, אבל צונו לשמוע מחכמי הדור, כמו שאמר אל השפט אשר יהיה בימים ההם. ועל הדרכים האלו נפלה המחלוקת, לא מפני שטעו בהלכות ושהאחד אומר אמת והשני שקר. ומה מאד מבואר ענין זה לכל המסתכל בו, ומה יקר וגדול זה העיקר במצות'.
(מתוך הקדמת הרמב"ם לסדר זרעים)

'יוחנן כהן גדול העביר הודיית מעשר... לפי שאין נותנין אותו כתיקונו, דרחמנא אמר דיהבי ללוים ואנן קא יתבינן לכהנים' — אף על פי שנותנים גם כן ללוים, אך כיון שתלוי הדבר ברצונו, ורשאי ליתן לכהן כמו ללוי, לכך לא היה מתודה. (עפ"י כסף משנה — מעשר ראשון א, ד). ונראה, אפילו אחד שנתן ללוי לא היה מתודה, כי יוחנן כהן גדול העביר וביטל לגמרי את הוידוי, מאחר והרבה נותנים לכהנים. (מנחת חינוך תרו, יז)

י. בשם מהר"י אלפנדרי אם תולדות זריעה אסורות — שהרי כל עבודה בגוף הקרקע אסורה, ולא דוקא זריעה. (הגר"י זוסמנוביץ, מובא במנחת שלמה תנינא קטו, ד. וע"ש בח"א מ-מא).
ב. נחלקו דעות האחרונים אם עובר בלאו זה בזריעה ללא קליטה בקרקע.
ג. יש אומרים שהנזרע נחל איתן אסור משום לא תאכל כל תועבה. (ע' שער המלך — מגילה בשם הר"ש מקינון; פרי חדש יו"ד קי סקי"ד. ולפי"ז אסור אף בהנאה. ע' מנחת שלמה תנינא קטו, ד).
לדברי רבי יאשיה, מלבד האיסור דלהבא, ישנו 'לאו' לעורף את העגלה על מקום שנזרע בעבר. (אשר לא יעבד — משמע לשעבר). ורבי יונתן חולק.

ב. היה רבי מאיר אומר: כופים ללוייה, ששכר הלוייה אין לה שיעור... לו ולזרעו.
וכן נראה מדיורי הזקנים על העגלה הערופה, שבאחריות זקני העיר לדאוג לכך שכל היוצא מן העיר לא יצא ללא ליווי. (עפ"י רמב"ם ועוד).
אמר רבי מאיר: כל שאינו מלוה ומתלוה — כאילו שופך דמים, שאילמלא ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות...
אמר רבי יהושע בן לוי: בשביל ארבע פסיעות שלוה פרעה לאברהם, נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה...
אמר רב יהודה אמר רב: כל המלוה את חברו ארבע אמות בעיר — אינו ניזוק. רבינא ליוה לרבא בר יצחק ד' אמות בעיר, וניצל מנזק שהגיע לידו.
הרב לתלמיד מלוהו עד עיבורה של עיר. חבר לחבר — עד תחום שבת. תלמיד לרב — אין לו שיעור, כלומר עד פרסה (רב ששת). וברבו מובהק — שלש פרסאות.
כתבו הפוסקים שאין למתלוה למחול מכל וכל על הלוייה, אמנם על השיעורים הללו נהגו להקל ולמחול. ומכל מקום יש לילך עם הרב או עם חברו עד לפני שעיר העיר, ולכל הפחות ארבע אמות. ויש אומרים שבזמן הזה שאנשים נוסעים ביחד, הרי שיש לכל אחד מלויים.

אמר רבי יהושע בן לוי: המהלך בדרך ואין לו לוייה יעסוק בתורה...

דף מז

פב. א. נמצא ההורג, עד שלא נערפה העגלה ומשנערפה — מה דין העגלה ומה דין ההורג?
ב. האם מביאים עגלה ערופה כאשר ראו את ההורג? מה הדין בעד אחד ובפסולי עדות ובהכחשת עדויות?
ג. מתי בטלו עגלה ערופה והשקיית סוטה והודיית מעשר? אלו תקנות וגזירות תיקן וגזר יוחנן כהן גדול?
ד. איש שאינו מנוקה מעוון, האם המים בודקים את אשתו? ומה הדין כשבניו ובנותיו אינם מנוקים?
א. נמצא ההורג; עד שלא נערפה העגלה — תצא ותרעה בעדר. משנערפה — תיקבר במקומה, שעל ספק באתה מתחילתה, כיפרה ספיקה והלכה לה.
ובכל אופן כשנמצא ההורג — דינו בהריגה (ולא רץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו).
מבואר בסוגיא בכריתות ובחולין, שלדעת הסוברים עגלה ערופה נאסרת בהנאה מחיים, אם נמצא ההורג לאחר שנאסרה — עומדת באיסורה. וכבר עמדו המפרשים על דברי

הרמב"ם שמצד אחד נראה שפסק תצא ותרעה בעדר, כסתם מתניתין, ומאידך פסק שנאסרת מחיים, משעת ירידתה לנחל. ויש שכתבו שמקורו בירושלמי ודלא כסוגית הבבלי. (ע' דרכים שונות בכסף משנה, שער המלך, אור שמח ואבי עזרי — הל' רוצח י; זכר יצחק עד.)
יתכן ולדעת רבי מאיר במשנה בכריתות, שאשם תלוי מוקדש בתנאי, הוא הדין לעגלה ערופה. ואפילו למאן דאמר נאסרת מחיים, אם נמצא ההרוג קודם עריפתה — תצא ותרעה בעדר. (ע' תוס' כריתות כה ד"ה הא; אביר יעקב שם.)

ב. עד אחד אומר: ראיתי את ההורג — לא היו עורפים. (לא נודע מי הכהו — הא נודע, אפילו אחד בסוף העולם, לא היו עורפים.)

וכן סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירים אותו — לא היו עורפים (רבי עקיבא. ועינינו לא ראו).

כיון שהאמינה תורה כאן לעד אחד, הרי הוא כשנים ואין עד אחר נאמן להכחישו (עולא). ולדברי רבי חייא, אם באו בבת אחת, אחד אומר ראיתי ואחד אומר לא ראית — היו עורפים.
עד אחד כנגד שני עדים פסולים — לפי לשון אחת בדברי רבי נחמיה, הולכים אחר רוב דעות. ולפי לשון אחרת, אם היה העד כשר והעדים פסולים לעדות, הרי זה כעד כנגד עד וכן"ל. אבל אם היה העד שאומר ראיתי מפסולי עדות, הולכים אחר רוב דעות. (וכן הלכה.)

ג. משרבו הרצחנין — בטלה עגלה ערופה (שהרי מכירים מי מהרגילים להרוג. רש"י). משרבו המנאפים — פסקו המים המרים. ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקם.

יוחנן כהן גדול העביר הודיית מעשר, לפי שאין נותנים אותו כתקנו, ללויים אלא לכהנים, שקנס עזרא ללויים.

אף הוא ביטל את המעוררים (— לויים האומרים על הדוכן 'עורה למה תישן ה'...). ואת הנוקפים (— אמר רב יהודה אמר שמואל: שהיו מסרטים לעגל בין קרניו כדי שיפול דם בעיניו, שלא יתחזק על רגליו קודם השחיטה. במתניתא תנא, שהיו חובטים אותו במקלות כדרך שעושים אותו לפני עבודת כוכבים. אמר להם, עד מתי אתם מאכילים טרפות למזבח, שמא ניקב קרום של מוח. עמד והתקין להם טבעות בקרקע).

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים במועד.

בימיו אין צריך לשאול על הדמאי, שגזר על הלוקח פירות מעם הארץ מפריש מהם מעשרות, והם לעצמו.

ד. אין האיש מנוקה מעון, אין המים בודקים את אשתו (ונקה האיש מעון — והאשה ההוא תשא את עונה). ואפילו עוון בניו ובנותיו. ולא רק בעוון אשת איש אלא אפילו בעוון פנויה. (לא אפקוד על

בנותיהם כי תזניניה ועל כלותיכם כי תנאפנה, כי הם עם הזנות יפרדו ועם הקדשות יזבחו).

א. רש"י פירש אינו מנוקה מעוון — ניאוף אשה אחרת. ובמקום אחר פרש"י (כת). שבא עליה

משנאסרה עליו. והרמב"ם (בפירוש המשנה ר"פ ארוסה ובהלכות סוטה פ"ב) פירש, אם בא

מימיו ביאה אסורה, אינו מנוקה מעוון זה. ואפילו בעבירה דרבנן [מלבד באיסור מעוברת

ומינקת חבירו]. והראב"ד חולק בעבירה דרבנן.

ב. עבר בשוגג — כתבו התוס' (ביבמות נח. ובשבעות ה). שגם זה בכלל 'אינו מנוקה מעוון' כל

שידע על עווננו בשעת ההשקאה. וכתב הנצי"ב (בהדושו לדה"ו) לפי זה אפילו עשה תשובה על עווננו [שנהפך לו זדונו לשוגג] גם כן אין המים בודקים. ודוקא בעבירה זו, אבל בשאר ביאות אסורות מועילה תשובה על הודו, וכן אם בא ביאה אסורה בשוגג — המים בודקים את אשתו.
לדברי המשנה—למלך (פ"ב) אפילו היה מזיד בביאת איסור, כל שלא ידע בשעת ההשקאה על עווננו, ששכח — המים בודקים.
ג. עוון בניו ובנותיו — כתבו ראשונים, דוקא אם ידע ולא גער בהם. (רמב"ן במדבר ה,יה; תורא"ש. מובא במשל"מ ב,ח. וע' גם בתוס' שבועות ה.).

דף מח

פג. א. מתי בטל השיר מבית המשתאות? אלו שירים מותרים ואלו אסורים?
ב. מתי בטלו אורים ותומים?
ג. מהו אבן שלמה מסע נבנה שנאמר בבנין שלמה?
ד. לשם מה הוצרך השמיר בבנין הבית?
א. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות (זקנים משער שבתו — בחורים מנגינתם).
אמר רב: אוזן השומעת זמר — תעקר. אמר רבא: זמר בבית — חורבה בספו.
אמר רב הונא: זמר מושכי הספינות והבקר מותר (שאינו אלא לזירוז המלאכה ושיפורה). של אורגים — אסור (שאינו אלא לשחוק). (רש"י). הערוך גרס 'עבדנין' ופירש מפני שזמר שלהן של גדופין).
אמר רב יוסף: זמר של גברים ונשים עונות — פריצות הוא. נשים מזמרות וגברים עונים — כאש בנעורת. נפקא מינה, לבטל זה מלפני זה (אם אין שומעים לנו לבטל שניהם, נקדים לבטל את זה שהוא כאש בנעורת. רש"י).
אמר רבי יוחנן: כל השותה בארבעה מיני זמר — מביא חמש פורעניות לעולם...
א. גם שירה בפה ללא כלי זמר אסורה (גטין ז). לדעת רוב הפוסקים אינה אסורה אלא במשתה היין. ויש שאסרו שירה בפה אילו שלא על היין. ושיטת התוס' (שם. והובאה ברמ"א) שאפילו שירה בכלי אינה אסורה אלא בבית המשתה, או אף שלא במשתה אם היא נעשית בתמידות, כאותם המלכים שקמים ושוכבים על מיטתם בכלי שיר. יש מי שכתב שאף לשיטה זו בקיבוץ רבים אסור אפילו שלא על היין (עפ"י אג"מ יו"ד ח"ב קלז,ב).
ב. המשנ"ב נקט להחמיר אודות זמר הנשים כשעושות במלאכה. אבל אין בכלל זה שירי ערש שהאם מרדמת בהם את בנה. וכן יש מתירים לשמוע זמר כדי לפקח עצבון וכד'.
ג. שירי שבת והלל לה' מנהג כל ישראל לאמרם בבית חתנים ובבתי משתאות בקול נגינות ובקול שמחה. (עפ"י פוסקים).

ב. שנינו במשנה, משמתו נביאים ראשונים בטלו אורים ותומים. ופירש רב הונא 'נביאים ראשונים' — דוד ושמואל ושלמה. רב נחמן אמר: בימי דוד פעמים עלה בידם פעמים לא עלה. ורב נחמן בר יצחק הסיק: הנביאים הקודמים לחגי זכריה ומלאכי, הם בכלל 'נביאים ראשונים'. [ומשמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואעפ"כ היו משתמשים בבת קול].